

Alkmadders



NUMMER 128 - JAARGANG 31 - DECEMBER 2014
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE



Dirk
Akerboom



Kees
Baak



Jo
Borst



Antoon
Duivenvoorden



Wim
van der Geest



Gerard
Holscher



Cor
Hoogenboom



Theo
Hoogenboom



Piet
van Klink



Piet
Loos



Hein
van der Meer



Jan
van der Meer



Kees
Meijer



Jan
Roessen



Henk
van Ruiten



Jan
Turk



Tinus
van der Veer



Jaap
van Wieringen

In dit nummer o.a.:

Indiëgangers 1945-1950:
eregalerij veteranen maakt veel los

Brongasinstallaties:
aardgas in Alkemade

De schulpstuw
in Oude Wetering

Pastoor Onel:
Veender met de Veenders



Ger
van der Zwet



31e jaargang, december 2014, nummer 128
Kwartaaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Sjaak Bouwmeester
Marco Loos
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
Fons van Rijn
E-mailadres van de redactie
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Leo Stiens en Agnes Turk
Archief Stichting Oud Alkemade

Distributie

Th. Meijer, Meidoornstraat 13,
2371 VC Roelofarendsveen (071-3314706)

Nieuwe donateurs en adreswijzigingen

Mw J.G.M. Rietbroek
jgm.rietbroek@planet.nl (06-18126615)

Donateurschap

De minimumdonatie bedraagt € 13,- per jaar,
te voldoen op bankrekening NL06 RABO 0301 1099 66
of NL09 INGB 0005 4356 41 van Stichting
Oud Alkemade. Per post ontvangen van Alkmadders
kost € 11,00 per jaar extra.

Losse nummers

Deze kosten € 2,50 en zijn verkrijgbaar tijdens de
openingsuren.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op
zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op
dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur.
In de maanden juli en augustus en op 1e Paasdag,
1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het
museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag
is het museum wel open.

Contactpersoon van het bestuur

Mw A. van Wieringen, secretaris (071-5018326)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl



Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm of op
welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
toestemming van de redactie.

INHOUD:

Van het bestuur	1
Varia	2
Veense weetjes, woorden en bijnamen	3
Grote belangstelling voor Indiëgangers 1945-1950	4
Ontbrekende foto's voor Eregalerij Indiëgangers gezocht	5
Brongasinstallaties in de gemeente Alkemade	6
Bijzondere donateursavond in Museum Oud Alkemade	9
Medewerker in beeld: Thea van Loon	10
Schenkeningen	11
De schulpstuw in de Oude Wetering	12
Herinneringen: Het Rijke - Veense - Roomse leven	15 20
Pastoor Onel: Veender met de Veenders	16
Arendsoog en het Raadsel van het Katholieke Cowboyboek	19

Van het bestuur

Beste donateurs,

Wij zijn heel blij met de positieve reacties die wij ontvangen op de tentoonstelling Indiëgangers 1945-1950 die te zien is in ons museum. Het is een blijk van waardering naar de Indië-veteranen uit onze gemeente, waarbij nogal wat emotionele gevoelens stukje bij beetje naar boven gehaald worden. Veel mensen waarderen het dat dit onderwerp in onze tentoonstelling tot uiting is gekomen en zijn onder de indruk van de verhalen die over deze tijd verteld worden. De tentoonstelling is ook interessant voor de (klein) kinderen van de veteranen en helpt u als familie of nabestaande om het onderwerp begrijpelijk en bespreekbaar te maken. Want er is veel te zien en te lezen over deze periode. De belangstelling is daarom ook groot te noemen en wij hopen nog veel bezoekers te ontvangen. De tentoonstelling is nog tot en met het laatste weekend van januari te bezoeken.

Vooruitblik naar 2015

Wij zijn al weer volop in de voorbereidingsfase voor de volgende tentoonstelling. Dat wordt een tentoonstelling over natuurijs. Alle verenigingen die zich daar mee bezig houden, hebben medewerking toegezegd. Het moet lukken om er een leuke overzichtstentoonstelling van te maken. De opening is op 15 februari 2015. Op de website en in de weekbladen houden wij u op de hoogte van wat er te gebeuren staat. Verder in dit blad leest u een verslag van de uitreiking van de Oud-Alkemadeprijs. Ook hier blijkt maar weer dat dit voor de prijswinnaars een leuke en eervolle gebeurtenis is geweest. Wij wensen de familie Kolijn nog veel succes in de toekomst. Vanaf heden zijn we bij Stichting Oud Alkemade ook uitgerust met internet en wifi zodat wij wat makkelijker kunnen werken en onze activiteiten kunnen uitbreiden.

In deze laatste maand van het jaar wensen alle medewerkers van Stichting Oud Alkemade u fijne feestdagen en een goed en gezond 2015 toe.

*Lex van der Zwet,
voorzitter*



Beste lezer,

Het laatste nummer van 2014 ligt weer voor u. Met veel plezier hebben we opnieuw een mix van artikelen voor u bijeengebracht. Het thema Indiëgangers is ook in dit nummer weer duidelijk aanwezig met o.a. een impressie van de opening van de tentoonstelling op 7 september jl. en een samenvatting van de lezing van veteraan Adriaan de Winter uit Roermond. Zijn verhaal over wat hij meemaakte tijdens zijn verblijf op Sumatra maakte heel wat los tijdens de jaarlijkse donateursavond van 10 oktober.

Er zullen niet veel mensen meer zijn die weten dat er vroeger in Alkemade bij boerderijen op brongas werd gestookt. Sjaak Bouwmeester dook in de archieven en wist een aantal locaties te vinden waar dergelijke installaties hebben gestaan.

En wie zich wel eens afgevraagd heeft wat dat aparte gebouwtype op de oever van de Oude Wetering voorstelt, vindt het ant-

woord in het artikel van Alfred Bakker over de schulpstuw. In deze decembermaand komt ook de religie aan bod. Nu de parochie van Maria Presentatie officieel opgeheven is, blikt Hans van der Wereld terug op het leven en de betekenis van pastoor Onel, naar wie het bekende plein voor de kerk is genoemd. Joop van Berkel, die als kind bij de Pancratiuszaal heeft gewoond, noemt hem eveneens in zijn herinneringen aan het Rijke Roomse Veense leven van toen. De door de katholieke kerk goed bevonden jongensboeken van vroeger ontbreken ook niet in deze Alkmadders.

Kortom, weer veel interessante artikelen om te lezen. Wilt u reageren of zelf eens wat insturen, laat het ons weten via ons e-mailadres: alkmadders@ziggo.nl.

José van der Meer, eindredacteur

Foto's van grote gezinnen en religieuzen

Bij de voorbereiding van de tentoonstelling over de Indiëgangers hebben wij veel foto's ontvangen van jonge mannen en vrouwen die naar Nederlands-Indië zijn gegaan. Dat het er zovél waren, komt wellicht door het feit dat er in die periode ook heel veel grote gezinnen waren in de gemeente. Tegenwoordig vinden wij een gezin met

vier kinderen al groot, ongeveer zestig, zeventig jaar geleden bestond een groot gezin wel uit tien of nog meer kinderen. Een van de gevolgen daarvan was, dat het ook heel regelmatig voorkwam dat uit een gezin één of meerdere kinderen 'geroepen' werden een religieuze richting te kiezen zoals priester, missionaris, broeder of non.

Voor ons fotoarchief - en wellicht voor het organiseren van een tentoonstelling over deze onderwerpen - zijn wij op zoek naar foto's en verhalen van gezinnen met tien of meer kinderen en van gezinnen - ook met minder dan tien kinderen - waarvan er een of meerdere voor een religieuze richting hebben gekozen.



Wij zouden het zeer op prijs stellen als u uw foto's en verhalen met ons zou willen delen. U kunt daarvoor contact opnemen met Riny van Klink-van der Meer, telefoon 071-3313508, e-mail: rinyvanklink@casema.nl (voor de grote gezinnen) of met Martien van Klink, telefoon 071-8894594, e-mail: martconny@ziggo.nl (voor de religieuzen).

Of kom gerust met uw foto's en eventuele documenten of andere voorwerpen naar ons toe tijdens de openingstijden van het museum.

Het gezin Verhaar

Oproep voor nieuwe tentoonstelling Ijspret

Heeft u oude of bijzondere foto's of films/dvd's in uw bezit over schaatsen, ijszeilen of priksleeën? Dan zouden wij die graag van u willen lenen om te laten zien op de eerstvolgende tentoonstelling die op 15 februari 2015 van start gaat.

Ook zijn we erg geïnteresseerd in bijzondere gebruiksvoorwerpen of onderscheidingen uit vroeger tijden die met deze sport te maken hebben.

Schroom niet te bellen: alles wat u ons toevertrouwt wordt

met uiterste zorg bewaard en na de tentoonstelling weer retour gegeven; films en foto's worden gescand en kunt u daarna gelijk weer meenemen.

Graag bellen of mailen naar: Lex van der Zwet, tel. 06-22122953 of e-mail: l.zwet@planet.nl.

Alvast bedankt voor uw medewerking.

Veense weetjes, woorden en bijnamen

Waarom is 1632 een belangrijk jaar in de geschiedenis van Roelofarendsveen? Waar komt het woord 'groffie' vandaan? En wat is de herkomst van de bijnaam Gijssie? De antwoorden zijn te vinden in het onlangs verschenen boek VEENS, met als ondertitel 'Geschiedenis, dialect en bijnamen van Roelofarendsveen'.

Het eerste exemplaar van VEENS werd maandag 17 november jl. door René Koek, eigenaar van Boekwinkel Veenerick, in het museum van Oud Alkemade overhandigd aan Gerard van der Meer, oud-voorzitter van Oud Alkemade. Het boek is samengesteld door René Koek en Fons van Rijn.

In het boek wordt beknopt een aantal belangrijke ontwikkelingen uit de geschiedenis van Roelofarendsveen beschreven, te beginnen bij het graven van de Veewetering in de 13^e eeuw en eindigend bij het project Braassemerland in de 21^{ste} eeuw. Er is ook aandacht voor het omkaden van het gebied tussen Roelofarendsveen, Oude Wetering en Rijpwetering in 1632. Een belangrijke gebeurtenis omdat vanaf die tijd het waterpeil in dat gebied beter kon worden geregeld. Het deel geschiedenis omvat ook een hoofdstuk wetenswaardigheden, de zogenoemde Veense weetjes, onder meer over het plan uit 1622 om het Braassemermeer droog te malen. Het plan werd afgeblazen, waarschijnlijk omdat de kosten groter waren dan de baten. Ook valt er te lezen dat er in 1958 botten van een mammoet zijn gevonden. De botten zaten in het zand dat werd opgezogen uit het Braassemermeer voor de aanleg van de rijksweg A4. En natuurlijk ontbreekt het bekende groffie niet. Grof was de meest gangbare maat augurk. Een dergelijke augurk, waarvan er zeven in een kilo gingen, wordt een groffie genoemd.

Het tweede deel van het boek gaat over het Veense dialect. In het verleden zijn oproepen gedaan lijstjes met oude Veense woorden in te leveren bij Boekhandel Veenerick. Het heeft geresulteerd in een bonte verzameling woorden, gerangschikt van *aast* (aanstonds) tot *zullie* (zij). Daartussen staat bijvoorbeeld het woord *kwarren* dat vroeger gebruikt werd om aan te geven dat de planten slecht groeiden: *die planten staan te kwarren*. En het woord *natje* waarmee een niet goed gedroog-

de grauwe erwtenboon werd bedoeld. Het gaat veelal om woorden die nagenoeg uit de spreektaal zijn verdwenen en daarom volgens de samenstellers van VEENS nodig moesten worden vastgelegd.

Het derde deel gaat over de vele bijnamen in Roelofarendsveen. Nog niet zo lang geleden hadden veel inwoners dezelfde voor- en achternaam (bijvoorbeeld Jan van der Meer) en waren bijnamen nodig om duidelijk te maken om wie het ging. Ook een afwijkend uiterlijk of afwijkend gedrag was soms een reden om hem of haar van een bijnaam te voorzien. Maar ook een opvallende voornaam was soms een aanleiding. Zo is de bijnaam *Gijssie* van de familie De Jong afgeleid van oma Gijsbertha. In VEENS zijn alle bekende en minder bekende bijnamen gerangschikt.

Samenvattend is VEENS een prettig leesbaar en rijk geïllustreerd boek met veel informatie. Geschikt voor iedereen met belangstelling voor de lokale geschiedenis en dorpscultuur. De hoofdstukken dialect en bijnamen zullen ongetwijfeld veel herinneringen oproepen.



Bij de presentatie van het boek zei René Koek te verwachten dat het verschijnen van het boek veel opmerkingen en aanvullingen zal opleveren. Om die niet verloren te laten gaan, kunnen die in de winkel of per e-mail worden ingeleverd. Daar kan dan bij een volgende druk rekening mee worden gehouden.

*VEENS is verkrijgbaar bij
Boekwinkel Veenerick en het
museum van Oud Alkemade.
De prijs is 14,50 euro.*



Zeer vereerd neemt Gerard van der Meer het eerste exemplaar van de auteurs René Koek (midden) en Fons van Rijn (rechts) in ontvangst.

Grote belangstelling voor Indiëgangers 1945-1950

Een kleine 140 belangstellenden woonden op 7 september jl. de opening bij van de tentoonstelling over de 164 mannen en 3 vrouwen uit de voormalige gemeente Alkemade die uitgezonden werden of vrijwillig deelnamen aan de politionele acties in Nederlands-Indië.

De aftrap werd gedaan door Sjaak Bouwmeester, de initiator van deze expositie. Hij memoreerde dat het idee voor de tentoonstelling begin 2013 ontstond tijdens het koffiedrinken op dinsdagmiddag, toen enkele vrijwilligers in het museum aan het werk waren. Gerard van der Meer en Kees Turk, die beiden broers hadden die in Indië zijn geweest, zaten te filosoferen over het grote aantal jongens dat er vanuit de Veen naar dit land gestuurd was. Uit het hoofd konden zij zo maar een zestigtal namen opnoemen, maar volgens hen moesten het er nog veel meer zijn. Als coördinator van het archief wekte dit de interesse van Sjaak en werd er een afspraak gemaakt dat zij zo veel mogelijk namen op papier zouden zetten, en dan niet alleen van mensen uit de Veen maar uit de hele gemeente Alkemade. Sjaak zou zelf ook gaan zoeken en schakelde Sjef Rietbroek in die heel goed is in het bij elkaar zoeken van informatie via internet. Met de groei van het aantal namen groeide ook het idee om over dit onderwerp een tentoonstelling te organiseren waarvan het resultaat nu te zien is. De officiële openingshandeling werd verricht door Jan van der Meer (Zaadje) en Jan van der Poel die samen de Eregalerij Veteranen onthulden waarop van het merendeel van de veteranen een foto is opgenomen.

Na deze officiële opening vertelde Jan Kuipers over de totstandkoming van zijn boek 'Kennemers, Watermannen en Rijstvogels', dat hij heeft samengesteld op basis van de verhalen van zijn vader, Gerrit Kuipers, die met drie broers in Nederlands-Indië heeft gezeten. Verhalen die veel herkenning opleverden onder de aanwezigen. Het boek, waarover in de vorige Alkmadders uitvoerig is geschreven, is o.a. te koop bij de Veenerick en bij Bol.com.

Niet alleen foto's

Behalve heel mooie foto's zijn er ook brieven, insignes, wapens, uniformen, transportkisten, meegenomen houtsnijwerk, andere kunstvoorwerpen en nog vele andere attributen te zien. Er is zelfs een an-



Trots presenteert Jan Kuipers zijn boek Kennemers, Watermannen en Rijstvogels.

tieke platenspeler waarop een grammofoonplaatje kan worden afgedraaid met teksten die soldaten in Indië inspraken en per (zee)post verstuurd naar hun familie in Nederland. Nog steeds worden er foto's en andere documenten bij het museum afgeleverd.

José van der Meer

Van de Vrouwen van Nu ontvingen wij de volgende reactie:

"Op dinsdagmiddag 11 november bezochten 15 dames de tentoonstelling in het Museum Oud Alkemade. Na de koffie en het inleidend praatje van Sjaak Bouwmeester, konden we alles gaan bekijken. 164 man en 3 vrouwen uit onze voormalige gemeente Alkemade waren in Nederlands Indië geweest tussen 1945 en 1950. Foto's, films, een grammofoonplaatje ingesproken door de familie thuis voor de zoon of broer. Veel brieven, waar eigenlijk niet veel in vermeld stond, want waarom zou je het thuisfront ongerust maken over het feit dat je in je voet geschoten was? Veel verhalen zijn het waard om verteld te worden, maar vroeger kon men er weer thuis nauwelijks over praten: een wereld van verschil en men was Nederland weer hard aan het opbouwen na de Tweede Wereldoorlog. Dus aan het werk weer! Het is de moeite waard om deze tentoonstelling te gaan kijken, nog tot eind januari te zien. Alsnog een eerbetoon aan deze veteranen, die als jonge mensen naar zo'n vreemd land aan de andere kant van de wereld werden gestuurd."

Wilt u ook met een groep de expositie gaan bekijken, neem dan even contact op met het secretariaat van Oud Alkemade om een afspraak te maken: tel. 071-3312168 of e-mail: info@stichtingoudalkemade.nl.



Jan van der Meer (rechts) en Jan van der Poel (links) voor de deuren geopende Eregalerij Veteranen.



Onder de vele belangstellenden waren ook enkele van de 18 nog in leven zijnde veteranen aanwezig.

Ontbrekende foto's voor Eregalerij Indiëgangsters gezocht

Op de tentoonstelling over de Indiëgangsters uit Alkemade is een eregalerij van foto's opgesteld van de veteranen die tussen 1945 en 1950 naar Nederlands-Indië zijn gestuurd. Van ongeveer 40 van de 167 veteranen ontbreekt er een foto. Daarnaast zijn een paar foto's van matige kwaliteit. Om de Eregalerij te completeren en te verbeteren zijn wij op zoek naar foto's zoals op de omslag van deze Alkadders zijn afgebeeld. Wij zouden graag in het bezit komen van een foto van onderstaande veteranen. Wij scannen de foto in en het origineel krijgt u weer terug.

Naam	Adres	Woonplaats	Naam	Adres	Woonplaats
Bertus van Amsterdam	Voorstraat 1	Roelofarendsveen	Joop Kinkel	Sluis 5	Nieuwe Wetering
Dirk Bakker	Noordeinde 162	Roelofarendsveen	T.H. Los	Wilhelminalaan 6	Kaag Eiland
Theo Bakker		Roelofarendsveen	Gerrit Mohler	Vosterstraat 4	Oude Wetering
Henk Bartels	Zuideinde 58	Roelofarendsveen	Theo Oomen	Spoorstraat 62	Roelofarendsveen
Jan Bartels	Zuideinde 58	Roelofarendsveen	J.H. van der Poel	Buurterpolder 2	Rijpwetering
Simon van Bente	Veerstraat 40	Oude Wetering	Koos van der Poel	Leidseweg 17	Oud Ade
Jan Boer	Kerkstraat 12	Oude Wetering	Kees van der Poel	Vrouwennepolder 1	Oud Ade
Gerard Zwetsloot	Julianalaan 14	Kaag Eiland	Cor Reijngoud		Oude Wetering
Louis Bouwmeester	Aderweg 5	Woubrugge/R.A.veen	Wil Rietbroek	Noordeinde 46	Roelofarendsveen
Fons de Bruyn	Noordeinde 199	Roelofarendsveen	Gerard van Rijn	Noordkade 14	Roelofarendsveen
Celis de Bruyn	Noordeinde	Roelofarendsveen	Jan Roelofs	Kerkstraat	Oude Wetering
M.H. Dekker	Elzenstraat 21	Roelofarendsveen	Cor van Ruiten	Wittesingel 24a	Roelofarendsveen
Wil van Emmerik	Elzenstraat 19	Roelofarendsveen	Co Snaterse		Oude Wetering
Piet van Emmerik		Rijpwetering	Van der Star	Van Klaverweideweg 8	Oud Ade
Gerard van Emmerik	Zuideinde 71	Roelofarendsveen	Johannes, Gerardus Vaneman	Zuidweg 15	Rijpwetering
Chris van der Geest	Leidseweg 26a	Oud Ade	M. Verboom	Zuideinde 53	Roelofarendsveen
C. F. van Haastrecht	Julianalaan	Kaag Eiland	Toon van der Veer	Zuideinde 126	Roelofarendsveen
Kees Heemskerk		Roelofarendsveen	Arie Verdel	Witte Singel 18	Roelofarendsveen
Boras Heemskerk		Roelofarendsveen	Har van der Wereld		Roelofarendsveen
Herman Hogenboom	Westeinde 41	Roelofarendsveen	Carel Wesselius		Roelofarendsveen
Nico Hogenboom	Noordeinde 171	Roelofarendsveen	Hugo Wijnvoort		Kaag Eiland
Cor Jansen	Aderweg 8	Roelofarendsveen	Egbert Willems	Kerkstraat 77	Oude Wetering
A.C. de Jong	Noordeinde 86	Roelofarendsveen	Piet Wortman		Roelofarendsveen
G.M. de Jong	Veerstraat 13	Oude Wetering	Wilhelmus Zoetemelk	Ripselaan 2	Rijpwetering

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Sjaak Bouwmeester 071-3315433 of per e-mail: sjaakbouwmeester@hotmail.com.

KOKEN OP GAS UIT OUDE VEENPAKKETTEN

100 jaar aardgas in Alkemade

Het is 100 jaar geleden dat in de gemeente Alkemade voor het eerst op 'aardgas' werd gekookt. Hoe kan dat nou, zult u denken, in 1965 - dus bijna vijftig jaar geleden - werd in de provincie Groningen pas aardgas ontdekt. Wel, het zit zo.

Nortonwellen

Aan het eind van de 19^e eeuw was er nog geen elektriciteit, aardgas en fatsoenlijk drinkwater. Om toch aan drinkwater voor mens en dier te komen werden er zogenaamde Nortonwellen geslagen. Dit waren stalen of houten buizen van 10 cm in doorsnede die soms 30 tot 80 meter diep de grond in werden gedreven. Een en ander was afhankelijk van de diepte van de watervoerende lagen. De waterdruk was dermate groot dat het water vanzelf naar boven welde. De temperatuur van het water was ongeveer 12 graden. Het werd dan ook niet alleen voor drinkwater gebruikt voor de dieren, maar in de zomer ook voor koeling van de melk.

Brongasinstallaties

Werden de Nortonwellen oorspronkelijk aangelegd voor het winnen van water, al snel werd ontdekt dat er ook gas mee naar boven kwam.

In tegenstelling tot het aardgas uit Groningen, dat zich een paar kilometer onder het aardoppervlak bevindt, zit het brongas (methaan) op een diepte van zo'n 15 meter onder NAP en dat is in het westen van Nederland in de uitgeveende (lage) polders ongeveer 11 meter onder het maaiveld. Brongas is een soort 'aardgas' en zou dat ook worden als het de tijd en omstandigheden meekreeg. Geologisch gezien is brongas een zeer jong verschijnsel. Ruim 8000 jaar geleden begon de vorming van dit gas, terwijl het ons nu zo bekende aardgas enkele miljoenen jaren oud is. Het brongas werd in deze streken gewonnen uit oude veenpakketten, terwijl het aardgas in Groningen uit steenkoollagen komt. Het waren met name mensen uit de grote polders in Noord-Holland zoals de Beemster en de Haarlemmermeer die veel onderzoek deden naar de toepassingsmogelijkheden van brongas. In 1895 lukte het iemand in de polder De Beemster om de eerste brongasinstallatie in gebruik te nemen. Het gas bleek geschikt te zijn voor verlichting, verwarming en om op te koken. Vooral voor afgelegen woningen bleek het een uitkomst te zijn. Velen, met name boeren, lieten in die tijd dan ook een brongasinstallatie aanleggen. Het brandbare methaangas is opgelost in het grondwater van bepaalde aardlagen, het komt vrij als het water in bronnen opwelt. In zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog is, in verband met de energieschaarste, volop gebruikt gemaakt van dit gas.

Situatie in gemeente Alkemade

Ook in de voormalige gemeente Alkemade kwamen op verschillende plaatsen brongasinstallatie voor. Niet alle boeren hadden een installatie, de aanleg ervan kostte in de jaren rond 1930 zo'n 700 gulden. Uitzonderingen daargelaten kwamen de meeste bronnen voor in uitgeveende polders, ook wel lage polders genoemd. In onze gemeente was dat onder andere in de Veenderpolder en de Googerpolder. Van de zeven boerderijen in de Veenderpolder hadden Bert Mooren,

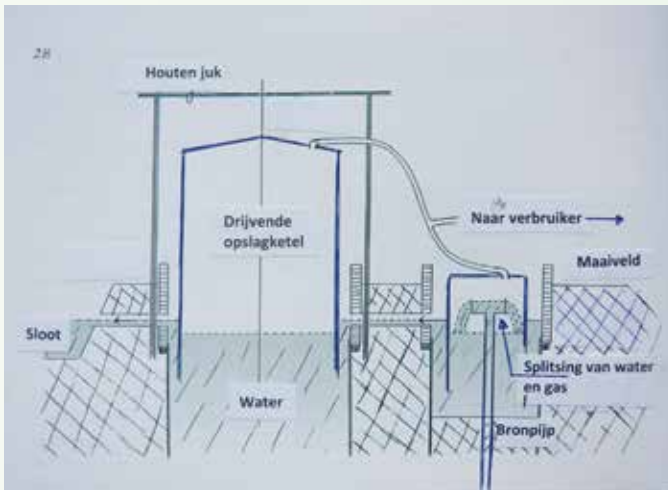


Brongasinstallatie met bronput en voorraadtank in de sloot.

Piet de Rijk, Jan van Rijn, Camferman, Hein van der Meer en Bas Pouw een brongasinstallatie. In de Googerpolder hadden de boerderijen van Rotteveel en Roelofs aan de Kerkstraat in



Dirk Molenaar, Ze van links, eigenaar van de boerderij Aderweg 7 liet rond



Schematische weergave brongasinstallatie

Oude Wetering, evenals Van der Poel aan het Westeinde in Roelofarendsveen een brongasinstallatie. Cees Zoet wist te vertellen dat het aannemingsbedrijf van zijn vader vóór de Tweede Wereldoorlog diverse brongasinstallaties heeft aangelegd en onderhouden. Het bedrijf dat de bronnen boorde was volgens Hein van der Meer jr. de firma Hoogendijk uit Langeraar. Hein van der Meer sr. kocht in 1923 de boerderij aan de Aderweg 7 van Dirk Molenaar die daar rond 1914 een brongasinstallatie had laten bouwen.



1914 een brongasinstallatie bouwen.

De techniek van een brongasinstallatie

Door de gashoudende waterlaag die onder druk staat aan te boren komt het water vanzelf omhoog. Vervolgens wordt de bronpijp, die van onderen van gaatjes is voorzien, aangebracht. Het water dat er aan de bovenkant van de bronpijp uit komt verliest het grootste gedeelte van zijn gas. Dit gas wordt opgevangen in een grote ijzeren voorraadtank die in het water drijft. Al naar gelang de hoeveelheid gas gaat de tank omhoog of omlaag. Vanuit de voorraadtank ging het gas naar gaslampen in de stal en de woning. Ook werd het gas gebruikt om mee te koken.

Wilde gasbronnen

Wilde bronnen zijn er sinds mensenheugenis geweest en zijn er nog steeds. In de polder komen ze op diverse plaatsen voor. De meest bekende is denk ik wel de bron tegenover het gemeentehuis aan de Voorstraat in Roelofarendsveen. Deze bron is ontstaan bij het verwijderen van de palen van de brug die daar vroeger lag. Deze bron is nog steeds actief. Bij windstil weer en een glad wateroppervlak kun je de gasbelletjes nog steeds omhoog zien komen. De wilde bronnen zijn 's winters makkelijk te herkennen omdat de sloot er niet bevroest. Het is dan ook vaak een plek waar de watervogels zich verzamelen.



Bij een wilde bron bevroest het water niet, de watertemperatuur blijft boven het vriespunt en het gas borrelt constant omhoog.

Het Hoogheemraadschap bindt de strijd aan

Vroeger had iedere polder, hoe klein ook, zijn eigen bestuur. Meestal waren dat een aantal boeren die in de polder hun bedrijf hadden. Het Hoogheemraadschap is een overkoepelende organisatie die regels vaststelt over het gebruik van de polders. Deze regels worden vastgelegd in een zgn. Keur. Het Hoogheemraadschap in Noord-Holland heeft jarenlang strijd gevoerd met de boeren in de polders om de brongasinstallaties te verbieden. Bijna al het water dat via de wellen omhoog kwam, kwam weer in de sloten terecht. Naast het feit dat dit overtollige water weer uit de polder gepompt moest worden, was het Hoogheemraadschap van mening dat er met het water ook heel veel zout in de polder terecht kwam. Brongaseigenaren werden dan ook hoge boetes in het vooruitzicht gesteld als zij de broninstallaties niet verwijderden. Na acht jaar strijd en een onderzoek van TNO werd het Hoogheemraadschap in het ongelijk gesteld. Inmiddels hadden wel heel veel boeren

hun brongasinstallatie buiten bedrijf gesteld.

Al voor 1800 werden door het Hoogheemraadschap van Rijnland de eerste Keuren voor de polders in Alkemade vastgesteld. Het was echter pas in de Keur van 1938 dat er voor het eerst een bepaling in werd opgenomen dat de aanleg van brongasinstallaties verboden was. Tevens was bepaald dat de reeds tientallen jaren aanwezige brongasinstallaties geacht werden een vergunning te hebben. Na 1938 zijn er geen brongasinstallaties meer aangelegd in de gemeente Alkemade. Toen de Keur in 1948 herzien werd (dit moet vanaf 1900 om de tien jaar) werd de bepaling over de brongasinstallaties weer geschrapt.

De huidige situatie

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in Zuid-Holland nog circa 360 gasbronnen geteld. In de gemeente Alkemade waren dat er waarschijnlijk niet meer dan 20. De meeste bronnen in de Veender- en Googerpolder verdwenen kort na de oorlog. Een belangrijke reden daarvoor was dat de Duitsers deze polders onder water hadden gezet en de bronnen daarvoor beschadigd en buiten gebruik raakten.

De aanleg van de A4 en de bouw van het aquaduct veroorzaakten en dermate verstoring van de water- en gasvoerende laag dat de bronnen bij de boerderijen van Van Staveren, Van Ommeren en Straathof op de Westerdijk spontaan ophielden met het leveren van water en gas. Aad van der Poel aan het Westeinde vertelt dat hun gasbron



Polder onder water gezet.

ook niet zo veel gas meer opleverde. De gasdruk van de bron werd echter weer groter toen het zandbed voor de aanleg van de A4 werd aangebracht. Door uitbreiding van het kerkhof van Maria Presentatie verdween de bron geheel. De ketel werd zoals bij veel boerderijen gebruikt als schuilplaats voor schapen en varkens.



De oude gasketels werden vaak als schuilplaats gebruikt voor schapen en varkens.

De broninstallatie van de boerderij van Camferman aan de Aderweg was in 1937 al buiten gebruik gesteld. Na de komst van waterleiding, elektriciteit en na 1965 het Groningse aardgas, was er al helemaal geen behoefte meer aan brongas. Men verlangde modern comfort, en elektriciteit en aardgas voldeden daar aan.

Zo ver ons bekend is er momenteel binnen de voormalige gemeente Alkemade geen enkele brongasinstallatie meer in bedrijf. In 1992 is er in Noord-Holland een Vereniging tot behoud van Gasbronnen in Noord-Holland opgericht. In 2002 waren daar nog ongeveer 150 particulieren met een werkende brongasinstallatie. Jammer dat in de gemeente Alkemade zo'n stukje cultuurhistorie niet bewaard is gebleven.

Sjaak Bouwmeester

Bronnen:

- Het boekje Gasbronnen in Noord-Holland door Douwe Bartstra
- De heren Hein van der Meer jr, Cees Zoet, Jan van Rijn, Aad van der Poel, Jan Uit den Boogaard, Nico Rotteveel en de heer Campferman.

Oud-Alkemadeprijs 2014

Jacco en Mandy Kolijn ontvangen van voorzitter Lex van der Zwet (links) een oorkonde die behoort bij de Oud-Alkemadeprijs. De aquarel van hun bekroonde woning is gemaakt door Agnes Turk, medewerkster bij de stichting.



Bijzondere donateursavond in Museum Oud Alkemade

Vrijdagavond 10 oktober jl. heeft in het Museum Oud Alkemade onder grote belangstelling de Donateursavond 2014 plaatsgevonden. Gewoontegetrouw werd begonnen met de uitreiking van de Oud-Alkemadeprijs 2014. De prijs wordt jaarlijks door de stichting uitgereikt aan mensen die een bestaand oud pand met veel inspanning en toewijding voor de toekomst in stand houden. Dit jaar is de prijs toegekend aan Jacco en Mandy Kolijn voor de restauratie van hun huis Kerkstraat 6 te Oude Wetering. Een uitgebreide beschrijving van de renovatie van dit pand heeft u kunnen lezen in Alkmadders van juni van dit jaar.

Wie oorlog heeft geproefd, weet hoe vrede smaakt

Na de prijsuitreiking werd in aansluiting op het thema van de lopende tentoonstelling Indiëgangers 1945-1950 het woord gegeven aan Adriaan de Winter, een veteraan die net als zovelen uit Alkemade, in 1947 als 20-jarig met de stoottroepen is uitgezonden naar Nederlands-Indië. Zijn verhaal begint met twee korte films die hij tijdens zijn lezingen voor middelbare scholieren altijd laat zien om hen een indruk te geven van de achtergronden van de Tweede Wereldoorlog, zowel in Nederland als in Nederlands-Indië. Vooral het filmpje over Indië laat beelden zien die in Nederland nooit of zelden vertoond zijn.

De Winter vertelt van zijn aankomst per boot op de kust van Sumatra. Hier begon voor de soldaten het grote, onbekende avontuur. Tijdens de vier weken durende boottocht waren zij niet geïnformeerd over de andere cultuur waarmee ze te maken zouden krijgen, noch over de verschillende religies, het klimaat, de taal, het bestuur en de tegenstand die zij mogelijk zouden ondervinden van de extremistische groeperingen en overgebleven Japanners. Nooit hadden zij geoefend in het aan land komen met volle bepakking. Geen wonder dat er heel wat angst door de soldaten ging toen het eenmaal zover was.

Hoewel de Nederlandse strijdmacht in de meerderheid was, hadden veel soldaten in Nederland weinig ervaring met oorlog voeren opgedaan. Anderen die wel die ervaring hadden, dachten dat de oorlog over was en werden er nu opnieuw mee geconfronteerd. Rust en orde brengen werd een zaak van complete oorlogsvoering. Onbekendheid met de gevaren van de jungle, maakte het op patrouille gaan een hachelijke onderneming. Het kon zomaar gebeuren dat er een kameraad van je door sluipschutters vanuit het struikgewas onder vuur genomen werd en zwaar gewond of zelfs dood naast je neerviel.

Contact met de bewoners van de kampong

De bevolking van de kampongs ontving de soldaten met gemengde gevoelens. Ook zij wilden geen oorlog meer, maar terug naar het dagelijks leven. Er waren ouderen in de dorpen die nog goed Nederlands spraken. Zij konden de mannen iets meer vertellen over de geschiedenis en het koloniale verleden, waardoor er voorzichtig enig wederzijds begrip ontstond. Duidelijk

Met aandacht wordt er geluisterd naar het verhaal van Adriaan de Winter.

was wel, dat niemand meer Nederlandse overheersing wenste. Na 300 jaar onderdrukking door Nederland en 5 jaar bezetting door Japan, wilden zij vrij zijn.

De Winter vertelt over een aantal verschrikkingen die ze meegemaakt hebben tijdens hun verblijf op Sumatra. Die waren soms zo vreselijk dat soldaten er na thuiskomst nooit over hebben willen praten. Pas na heel veel jaren, en na een tentoonstelling zoals deze bij Oud Alkemade, komen er meer en meer verhalen los. Dat blijkt ook uit de persoonlijke ervaringen die vanavond vanuit het aanwezige publiek naar voren worden gebracht en uit de vele vragen die worden gesteld.

Adriaan de Winter is zelf nooit terug geweest naar Indonesië. Hij wil, of durft, een hernieuwde kennismaking niet aan. Maar hij heeft bewondering voor degenen die dat wel gedaan hebben. Dat hij zijn verhaal vertelt aan schoolkinderen vindt hij zo belangrijk, dat hij er ondanks zijn gevorderde leeftijd zo lang mogelijk mee wil doorgaan.

Na de waardering van de Stichting Oud Alkemade voor zijn komst en het boeiende verhaal ontving Adriaan een mooie bos bloemen en een warm applaus van alle aanwezigen.

José van der Meer



EEN MEDEWERKER IN BEELD

Thea van Loon: Aanspreekpunt van bibliotheek en textielcollectie

Ze wast en strijkt het binnengebrachte textiel of zet het voorwerp, bijvoorbeeld een hoge hoed, zo nodig een tijdje in de diepvries om het van levende organismen te ontdoen. Samen met Erna Caspers runt zij de bibliotheek en afdeling textiel. Voor het herstellen of inbinden van boeken wordt een beroep gedaan op Riet van der Meer.

Thea is oorspronkelijk afkomstig uit Dordrecht en is in 1984 in Oude Wetering komen wonen. “Ik heb Schoevers gedaan en ben daarna bij diverse bedrijven directiesecretaresse geweest, onder meer in Dordrecht, Amsterdam en Hoofddorp. In 1993 ben ik gestopt en een jaar later heb ik me aangemeld als vrijwilliger bij Oud Alkemade. Dat leek me wel wat en nu, twintig jaar later, ben ik er nog steeds actief. En ik ga voorlopig nog door.”

“Ik kwam al snel in het bestuur terecht en in diverse werkgroepen. Vooral in het opzetten van nieuwe tentoonstellingen ging veel tijd zitten. Je kunt hier de hele week bezig zijn, eigenlijk ben je nooit klaar. In 2006 heb ik een stapje terug gedaan en momenteel beperk ik me tot de bibliotheek en de collectie textiel,” aldus Thea.

“Aanvankelijk samen met Kees Kennis en daarna in 1998 met Erna Caspers hebben we de bibliotheek gedigitaliseerd. Toen we begonnen lagen de boeken door het hele gebouw verspreid. We hebben ze verzameld, genummerd en daarna in categorieën ondergebracht. Nu kunnen we door één druk op de knop de benodigde boeken tevoorschijn halen.” Erna bevestigt de gang van zaken. “En zet er maar bij dat Thea de drijvende kracht achter de bibliotheek en de textielcollectie is. Ze is veel te bescheiden.”

Het werk rond de bibliotheek omvat het beoordelen van de ingebrachte boeken, ze nummeren, in de computer zetten en op verzoek ter inzage geven tijdens openingsuren van het museum. Thea: “Het gaat natuurlijk vooral om boeken over Alkemade, maar ook over de nabije omgeving. En verder hebben we een verzameling van tijdschriften die in Alkemade in het verleden veel werden gelezen. Het gaat hierbij om ingebonden jaargangen, zoals van de Katholieke Illustratie (van 1880 tot 1968), het



katholieke damesblad Beatrijs en het christelijke weekblad De Spiegel.” De bibliotheek huisvest veel oude en daarom ook vaak beschadigde boeken. Voor het repareren van die boeken en het inbinden wordt Riet van der Meer ingeschakeld. “Ik heb in het verleden via de LTV een cursus boekbinden gedaan en daar heb ik nog steeds plezier van. Zo heb ik onder meer jaargangen Alkmadders ingebonden. Het is handwerk, je moet de nietjes verwijderen en het juiste papier en garen gebruiken. Het is leuk om te doen. Ook in huiselijke kring heb ik er plezier van, ik heb voor mijn kleinkinderen de Donald Ducks ingebonden,” aldus Riet.

Textiel

Naast het werk aan de bibliotheek heeft Thea zich ook ontfemd over de collectie textiel van het museum. Tot dan toe was er weinig materiaal en opgeslagen in willekeurige dozen. “Met textiel moet natuurlijk zorgvuldig worden omgegaan, anders holt de kwaliteit achteruit. Het kleine textiel ligt nu, gewassen en gestreken, opgeslagen in zuurvrije dozen. De grote stukken hangen aan een rek in op maat gemaakte katoenen hoezen. Het gaat om uiteenlopende voorwerpen, onder meer: gehaakte pannelappen, geborduurde kastranden, lepelrekdoeken, gebreide borstrokken, mopmutsen, gebreide sokken, schorten, huishoudtextiel, shirts van verenigingen, religieuze artikelen, doopjurkjes, lijkwade, collectezak, vlaggen en wimpels, toga's, uniformen van de diverse harmonieën inclusief kolbak en laarzen en het hoofddeksel van Bromsnor.”

“Tot het begin van de vorige eeuw werd in Alkemade de Rijnlandse klederdracht gedragen. De mopmuts van witte kant en de geborduurde tule zijn daar het pronkstuk van (Riet: “M'n moeder maakt me mooi met m'n moeders mooiste mopmuts”). Een paar originele mopmutsen hebben we in de collectie, de overige onderdelen, waaronder rok, blouse, klepbroek en onderrokzak heb ik aan de hand van bestaande patronen nagemaakt. De Rijnlandse klederdracht werd namelijk nog tot 2005 gedragen bij optredens van Volksdansgroep Mignon,” aldus Thea die zelf een liefhebber van het volksdansen was.

“Het mooiste van de collectie vind ik de doopjurkjes. Je ziet dat die ooit met veel liefde zijn gemaakt en daarna zorgvuldig bewaard. Dat is kleding met een emotionele waarde. Daar ben ik dan ook extra zuinig op. Een aantal is momenteel te zien in de expositie bij de religieuze afdeling.”

Fons van Rijn

V.l.n.r.: Thea van Loon, Erna Caspers en Riet van der Meer in de bibliotheek van Oud Alkemade.

SCHENKINGEN AAN DE STICHTING OUD ALKEMADE

De afgelopen maanden ontvingen wij de volgende voorwerpen:

Filmprojector	Bert de Haan
Distributiestamkaart	John Meijer
Boekje 'Een rondje Zuideinde'	Theo van der Meer
3 Poppen, 2 hangers, Delftsblauw bordje 1981 zeilvereniging	Toos van Dijk
Kaasroermachine	Jan van der Poel
Diverse oude en oorlogskranten, huishoudelijke artikelen en videobanden	Mevr. Wolvers
Tondeuse, ziekenfondsboekje	Mevr. Heemskerk
Ingebonden Floralia 1921 en 1929, De bonte wei	Sjanie v/d Geest
Diverse schoolkaarten	Roelevaar
Diverse strijkijzers, wasstamper, zeef, boekje Nederlands-Indië	M. Los
Ingelijste vergunning Café Han Klein	Plonie Klein
Dagboek 1940-1945, schoolschriften 1930, 25 Jaar wereldgeschiedenis	Aad van Zoen
Godong	Mevr. Hogenboom
Koptelefoon	Joop Turk
Diverse gereedschappen, vaas, strijkbout.	Emanuel van Klink
Diverse boeken en kranten, mozaïek kruisbeeld, diverse kleedjes	Mevr. Straathof
Gidsenspeldje, stempels, schriften en boeken, oorkonde luchtwachtdienst.	Piet van Klink
Vloerendrijver	J. Straathof
Diverse boeken en tijdschriften	Erven J. van Veen
Kwartetspel Alkemade	Ida Hogenboom
Diverse foto's	Dick van der Hulst
Brievenwegertje, pijp garnituur	C. Termeulen
Kistje en plankje met houtsnijwerk	J. van der Meer
Borstkolf	Fam. van Schie
Boeken hoogheemraadschap, 2 kop en schotels waterschap, boekje Rijnlands wapen, 2 bordjes	Uit den Boogaard
Timmerapparaat	M. Akerboom
Rolveger, hoogtezon	Fam. Van der Zwet
Neusring	Fleur Bax
Telefoon zend en ontvangst installatie	Johan Klein
Kinderstoel, schoolbank, straalkachel	Annie van Egmond
Verzameling bidprentjes	Mevr. T. van der Werf
6 Boekjes Oud Alkemade	Mevr. Caspers
Schaats Fa. Waasdorp Rijpwetering	P. Rotteveel
Diverse foto's	Door Turk-Pouw

Alle gevers hartelijk bedankt!

Wilt u ook voorwerpen aanbieden? Neem dan contact op met onderstaande medewerkers:

* **voor foto's, dia's, films:** Leo Stiens, tel. 071-3313343 of mobiel 06-27842264; e-mail: hulst50@hetnet.nl.

* **voor ander materiaal:** Sjaak Koek, tel. 071-3312066 of mobiel 06-57338844; e-mail: sjaakoek@hotmail.com.

U kunt uw spullen brengen tijdens de openingsuren van het museum: zondag van 14.00-17.00 uur en dinsdag van 13.30-16.00 uur, maar ook op maandagavond van 20.00-22.00 uur als er medewerkers in het museum aan het werk zijn.

De Schulpstuw in de Oude Wetering

Wie zijn bij Kwalitaria in de Weteringlaan gekochte snack verorbert op de bank aan de Oude Wetering, ziet links van zich een kade die in de Oude Wetering vooruit springt. Op de kade staat een vrij lelijk gebouw. Is het een gemaal? Aan de overkant van de Oude Wetering is langs de oever ook een uitspringende kade te zien, die als het ware gespiegeld is. De twee kades lijken met elkaar verband te hebben. Zou er iets onder het water van de Oude Wetering liggen? Voor de oplossing van het raadsel gaan we naar het Nationaal Archief in Den Haag. Daar zijn stukken van de Provinciale Waterstaat Zuid-Holland te vinden, correspondentie van de gemeente Alkemade, klachten van omwonenden en een onthullende memo.

De toenemende oorlogsdreiging in de jaren dertig van de vorige eeuw leidde tot een Luchtbeschermingswet voor de bevolking. Men maakte zich ook zorgen over de polders. Oorlogshandelingen zouden kunnen leiden tot het uitvalen van de elektriciteit in gemalen. Ook waren bominslagen in dijken denkbaar. Om de gevolgen van overstroming van polders te beperken werd gedacht aan het compartimenteren van watergangen door middel van boezemscheidingen. In april 1940 werd in allerijl een noodwet uitgevaardigd, de basis van de Wet Bescherming Waterstaatswerken in Oorlogstijd uit 1952, de BWO.

Hefschuiven

Compartimenteren is makkelijker gezegd dan gedaan. Hoe verdeel je een watergang in stukken die leeg mogen lopen in een polder? Sluisdeuren liggen het meest voor de hand. Maar ook technieken als schotbalken zijn denkbaar en werden toegepast in smalle wateren. Voor de Oude Wetering werd aanvankelijk gedacht aan hefschuiven. De Provinciale Waterstaat (PWS) van Zuid-Holland ontwierp in het kader van de BWO in 1962 een kering met twee doorvaartopeningen. De openingen zouden afgesloten kunnen worden met hefschuiven, die normaal rustten naast een middenpijl in de Oude Wetering. Bij nood konden de schuiven met een draaikraan boven de doorvaartopeningen gebracht worden en daar neergelaten. Onder de kering was een tunnel ontworpen, waardoor het bedieningspersoneel vanaf beide oevers de middenpijl kon bereiken. De krappe tunnel, 0,5 m breed en 1,8 m hoog, was niet bijzonder duur. Bovendien was het een esthetische oplossing. De kosten werden begroot op f 990.000.-. Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland, die het ontwerp en de begroting moest toetsen, had aanvankelijk enkele bezwaren. Hoe stond het met de dieptes



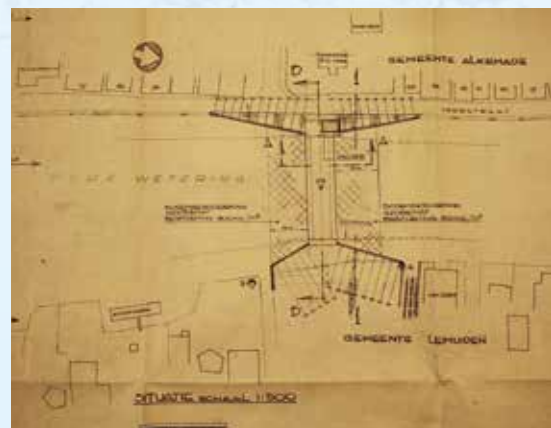
Een raadselachtig gebouw aan de Oude Wetering.

in de aansluitende vaarwegen en met het aantal schepen door de Oude Wetering? PWS gaf toe dat de vaargeul in het Braassemermeer minimaal 3 m diep was en dat de Ringvaart slechts 2,40 m diep was. Beide konden verdiept worden. De Oude Wetering had al een diepte van 4,30 m -NAP. De Heimanswetering zou in 1963 op die diepte worden gebracht. En weliswaar voeren sinds 1940 ± 10% minder schepen door de Oude Wetering, maar de schepen werden wel groter. De antwoorden overtuigden Rijkswaterstaat. Desondanks verdween het ontwerp om onverklaarbare redenen in een lade.

Flexidam wordt schulpstuw

Terwijl PWS en RWS zich bogen over de boezemscheiding in de Oude Wetering, was een inventieve ingenieur van de PWS Noord-Holland bezig een nieuw type stuw te ontwikkelen. In een Amerikaans tijdschrift had ir. J.C. Buijze gelezen over een balg die met water opgepompt en weer leeggepompt kon worden. De zogenaamde 'Flexidam' zou toegepast kunnen worden als boezemscheiding.

De 'Flexidam' was echter ongeschikt in vaarwegen. Een scheepsanker dat over de bodem sleepte zou de rubberen balg in één klap nutteloos maken. Buijze bedacht in- en uitklapbare kleppen op een stalen doos waarin de balg zich als het ware 'in een schulp' kon terugtrekken, vandaar dat ook de naam 'schulpstuw' wordt gebruikt. In 1962 experimenteerde hij met een prototype. Kennelijk met succes, want in 1963 werd een octrooi verleend. In het kort komt Buijzes vinding neer op het volgende. De rubber balg is waterdicht bevestigd



De bestektekening uit 1972.

aan twee kleppen. Het opzetten van de waterkering gebeurt door water in de balg te pompen. De balg bolt daardoor op, drukt de kleppen open en komt tevoorschijn uit de stalen doos tot dat hij boven het wateroppervlak uitsteekt. Het vullen van de balg gaat, na één druk op de knop, geheel automatisch. Het neerlaten van de waterkering geschiedt door het leegpompen van de balg, die zich weer in de doos plooit en de kleppen weer achter zich dicht trekt.

Op basis van Buijzes ontwerp werden enkele schulpstuwten uitgevoerd. De eerste werd in 1969 in werking gesteld in de Weespertrekvaart bij Amsterdam. Hier moest voorkomen worden dat de diep gelegen Watergraafsmeer helemaal onder water zou lopen na een dijkdoorbraak. Drie jaar later werd de bovenbouw van de schulpstuw in de Ringvaart bij Leimuiden aanbesteed, waarbij het bedrijf Penn & Bauduin het goedkoopst was. Het bedrijf had ruime ervaring opgedaan met het maken van de stalen doos en kleppen, de 'bovenbouw'.

In 1972 trof PWS voorbereidingen voor een vrijwel identieke schulpstuw in de Oude Wetering. Directeur-hoofdingenieur ir. G. Tjalma van PWS Z-H schreef op 5 oktober 1972: "De voorbereidingen van de in het kader van de Wet Bescherming Waterstaatswerken in Oorlogstijd te bouwen boezemscheiding in de Oude Wetering zijn nagenoeg afgerond."

Ter voorbereiding was de bodemopbouw al bepaald met vier sonderingen. De maximale diepte die één van sondeerstanden bereikte was NAP -25 m in de as van de Oude Wetering. Ruim twee maanden later kon Tjalma de bestekken versturen naar RWS. De kosten van het ontwerp werden geraamd op een bedrag van f 1.465.000.- (inclusief BTW en licentiekosten à f 65.000.-). De licentiekosten moesten betaald worden aan Nederhorst Gouda. De firma had vermoedelijk na één van de vele overnames de licentie voor de balgstuw in handen gekregen. Met Nederhorst zou het slecht aflopen. In 1975 werd het bedrijf in stukken verkocht. Het was een voorproefje van de latere, en veel bekendere, RSV-affaire.

Het bedieningshuis

Nadat B&W van Alkemade de bestekstekening van PWS onder ogen hadden

gekregen, schreven B&W op 22 februari 1973 aan Gedeputeerde Staten "...dat wij ernstige bezwaren hebben tegen het bij deze boezemscheiding behorende bedieningshuis. Wij achten het uiterlijk van het bouwwerk niet zodanig, dat gesteld kan worden, dat het - althans op de door u voorgestelde plaats - voldoet aan redelijke eisen van welstand. Wij dringen er dan ook bij u op aan om de mogelijkheid te onderzoeken het gebouwtje binnen het silhouet van de bestaande bebouwing aan de Veerstraat dan wel van die aan de overzijde van de Oude Wetering te plaatsen."

PWS besprak de gevraagde inpassing met de heren Siero en De Jong van de Dienst Openbare Werken van de gemeente Alkemade. De waterstaatsambtenaren waren na het overleg van mening dat het verzoek van de gemeente "...onmogelijk is, omdat hij uitkomt op iets dat niet is gevraagd. Uitgelegd dat het technisch onmogelijk is het huisje op een andere plaats te zetten." Een latere interne memo van PWS getuigt van dezelfde onverzettelijkheid: "Conclusie: we schrijven een eenvoudig briefje waarin staat dat het op technische gronden onmogelijk is het huisje op een andere plaats te zetten."

Op 25 april 1973 werd nogmaals ingegaan op Alkemade's bezwaar tegen het bedieningshuis. Daarbij werd gesteld dat er eerder al een voorlopige overeenstemming was bereikt met "...de heren Siero en De Jong van de gemeente Alkemade (resp. dir. gem.werken en hoofd afd. waterbouw). Na de uiteenzetting dezerzijds waaruit bleek dat het technisch niet mogelijk is het huisje op een andere plaats te zetten dan was aangegeven, konden de beide heren met de plaats akkoord gaan."

De eerdere suggestie in de PWS-memo om te benadrukken dat een andere locatie van het bedieningshuis technisch niet mogelijk was, werd dus letterlijk (met onderstreping) overgenomen in de brief aan de gemeente op 25 april 1973. GS beantwoordde de brief van Alkemade op 22 mei 1973: "Wij delen u mede dat een bespreking heeft plaats gevonden met de chef van de dienst bouw- en woningdienst, de heer P.L. Siero en de chef van de dienst voor Weg- en waterbouwkunde, de heer J. de Jong, van uw gemeente. Aan uw wens het gebouwtje zo laag mogelijk te houden, is blijkens het ontwerp-plan, vol-



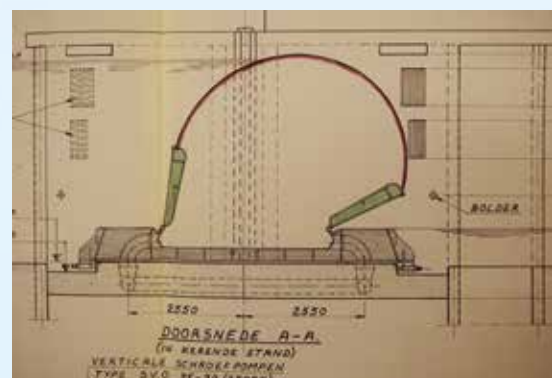
De bovenbouw in de takels, 1973.

daan. Wij vertrouwen dat de uitvoering van de onderhavige werken thans zal kunnen voortgaan."

De uitvoering van de 'onderhavige werken' was inmiddels aanstaande. Voor de rubberen balg was op 13 juni 1973 een aanbieding à f 79.000.- ontvangen van de firma Goodyear-Vredestein, bestaande uit 'een hoofddoek, afm. 36050 x 7000 mm'.

In Leimuiden hadden na het positieve advies van Bouw- en Woningtoezicht secretaris H.W. van der Hoorn en locoburgemeester W. Muys de bouwvergunning verleend voor de 'beweegbare waterkering' op 4 juli 1973. De gemeentesecretaris van Alkemade volgde op 18 september 1973 met een positief besluit namens B&W.

Hierna startte aannemer A. Broere met de bouw. De Oude Wetering werd afgedamd met stalen damwandprofielen, waardoor een bouwkuip ontstond. De kuip werd droog gezet, ontgraven tot NAP -7 m, aangevuld met zand en voorzien van een werkvloer, waarop een 0,8 m hoge betondrempel werd gestort. Langs beide oevers van de Oude Wetering werden damwanden geheid, die verankerd werden. Voor de verankering van het damwandscherm langs de Veerstraat moesten ook in de as van de straat



Een doorsnede van de balg.

damwanden geheid worden. Ook loodrecht op de oever kwamen damwand-schermen. Dit om 'achterloopsheid' in de landbodem (stroming van water uit het Braassemmeer via het grondwater naar de Oude Wetering) te voorkomen. Vóór de stalen oeverbeschoeiingen van beide oevers werden remmingen aan-gebracht als aanvaarbeschermer, be-staande uit 2 x 4 basralocus palen.

Nadat aan weerszijden van de bouw-kuip op de bodem van de Oude We-tering loodslakken waren gestort als waterbodembeschermer, konden de tijdelijke damwanden afgebrand wor-den tot iets onder het niveau van de betonnen drempel. Het bedrijf Van der Wees voerde op een dekschuit de bovenbouw aan, die met een drijvende bok afgezonken werd. Duikers beves-tigden de staalconstructie met borg-spindels aan de betondrempel. Als laat-ste werden aan beide oevers verticale stalen profielen in de oeverconstructie ingepast ter borging van de bovenbouw.

Op de bestekstekening staat een mooie ingekleurde doorsnede van de balg in kerende toestand, die de werking van de balgstuw goed illustreert. Te zien zijn de stalen doos met in- en uitklapbare kleppen, waaraan de balg bevestigd is. In de doos monden leidingen uit waar-mee water in de balg gepompt en uit de balg gezogen kan worden. Als één van de pompen de balg vol gepompt heeft, kan hij een niveauverschil van 3,7 m tussen het Braassemmeer en de (leeg-gelopen) Oude Wetering keren.

Bouw- en verkeersperikelen

De bouw veroorzaakte onvermijdelijk overlast. Het scheepvaartverkeer op De Oude Wetering was gedurende en-kele maanden gestremd. De Veerstraat moest vanaf 19 augustus 1974 drie we-ken lang afgesloten worden. En aanne-mer Broere moest natuurlijk uit de voe-ten met zijn materieel en materiaal. Di-verse bewoners van de Veerstraat pro-testeerden op 27 maart 1974 schriftelijk tegen het ongevraagde gebruik van hun aanlegsteiger.

Er was ook materiële schade. Op 27 februari 1974 moest Broere een klacht behandelen. In het pand van Van der Meer's Supermarkt op de hoek van Veerstraat en Weteringlaan was een scheur ontstaan. De supermarkt leed ook omzetverlies, blijkt uit een claim van 19 augustus 1974. Aan de overkant stelde de bewoner van Westerdijk 51 de aannemer aansprake-lijk voor een scheur die ontstaan was in zijn huis door het aanbrengen van de beschoeiing langs de Oude We-tering. Het tweede damwand scherm (voor de verankering) was door een drainagebuis geheid, met als gevolg oplopende waterstanden in zijn tuin.

Epiloog

Toen de schulpstuw van Oude We-tering in gebruik was genomen in 1974, was hij de grootste in zijn soort. Er is dus een technisch hoogstandje ver-richt. Alleen: langs de waterkant van de Oude Wetering staat aan de Veerstraat een lelijk bedieningshuis. Was er geen alternatief? Kon het bouwwerk niet

ingepast worden in de bestaande hui-zenrij langs de Veerstraat? Het rare is dat ten tijde van de controverser er he-lemaal geen huizen stonden ter hoogte van de schulpstuw. Op de hoek van de Veerstraat en de Weteringlaan stond in 1973 een vervallen R.K. kerk, rijp voor de sloop, met er naast, ver achter de rooilijn, een pastorie. Of had men een locatie pal naast het huis van Kor-tekaas op Veerstraat 25 in gedachten?

En moest er wel een bedieningshuis komen? Op de bestekstekening uit 1972 is op de begane grond ruim-te toebedeeld aan Stork-pompen en een Dynaf-stroomaggregaat. Onder het bedieningshuis bevindt zich een grote pompkelder. Mijns inziens was daar plek genoeg voor de technische installaties. De oudere balgstuw in de Weespertrekkvaart toont aan wat technisch mogelijk is. Daar staat bo-vengronds slechts een stalen kast.

Alfred Bakker



Uit: Varen doe je samen, 2014.

Bronnen:

- Brand, N., Verborgene landschapsele-menten uit de Koude Oorlog: de BWO-keringen. Historisch-Geografisch tijdschrift, nummer 23, 2011.
- Burg, H.J. v.d. Burg & J.C. Buijze, Proefslui-ting met schulpstuw. 16 juli 1962.
- Haank, D.J. & R. De Lange, De uitvaart van Nederhorst. Gorcum: De Mandarijn, 1979.
- Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland, Schulpstuw in de Oude-Wetering in de gemeenten Alkemade en Leimuiden. Bovenbouw Bestek No. 37 van: 1972. In 9 bladen. Blad 2. Tekening No. 1695. Gez. 28-11-73.
- Foto test schulpstuw: Co en Liza War-merdam.



De schulpstuw wordt regelmatig schoongemaakt en getest en verschijnt dan even boven water.

Het Rijke - Veense - Roomse leven

Fietsend door Roelofarendsveen, vanaf de Noordhoek het Noordeinde in, komen de herinneringen. Op nr. B 84, later omgenummerd in Noordeinde 186, ben ik - Joop van Berkel - geboren. Het huis is afgebroken en heeft plaats gemaakt voor De Arendshorst, het woningencomplex voor ouderen. De oude kerk van St. Petrus' Banden, het St. Jacobusgesticht en de achter ons huis gelegen St. Pancratiuszaal zijn eveneens afgebroken. Alleen de pastorie is intact gebleven en vanuit ons huis keken wij daar tegenaan. Vandaar dat wij van jongs af aan een goed zicht hebben gehad op het reilen en zeilen rond het Rijke - Veense - Roomse leven.

De kerk was op zon- en feestdagen tot vijf maal toe vol. Wij moesten dan ook ten minste twee keer een mis bijwonen en als het even tegenzat ook nog 's avonds naar het lof. De pastoor die ik mij nog heel goed herinner was in die tijd pastoor Onel, een echte prelaat. Hij woonde op de pastorie samen met twee, soms wel drie kapelaans en twee huishoudsters, te weten Jans en Marie. Ik heb pastoor Onel nog goed in beeld en vooral de wijze waarop hij op zijn fiets stapte: dat ging via op het achterwiel gemonteerde steunen.

Tijdens de diensten in de kerk werden er collectes gehouden en daarvoor was het college van collectanten verantwoordelijk. Wanneer je geen middenstander was, dan kon je geen collectant worden, hoogstens kerkwacht. Dat waren mensen met zo'n rode band om hun lichaam. Ze waren aangesteld om in de kerk alles ordelijk te laten verlopen. Ik vond het een soort onbezoldigde politiemannen. Als je per ongeluk tijdens de dienst of de preek in slaap viel, dan liep je het risico door deze mensen wakker gepord te worden.

Wijwater

Op paaszaterdagmorgen, wanneer de veertigdaagse vastentijd voorbij was, was er gelegenheid om wijwater te halen. Bij de zijingang van de kerk stond dan een grote ton met water, wijwater dus, en daaruit werd je fles of kan gevuld. Het is een keer voorgekomen, dat wij geen zin hadden om voor onze ope wijwater te halen. Wij hebben toen gewoon leidingwater in de kan gedaan en er kraaide geen haan naar.

Wijwater werd voor allerlei doeleinden gebruikt, het was kennelijk overal goed voor. Bij onweer en bliksem werd er thuis met wijwater en het bijbehorende palmtakje rondgegaan en de rust keerde daarna vanzelf terug.

In de kerk werden de plaatsen bij opbod van de hand gedaan en voor het kerkbestuur en de dokter was een bank gereserveerd vóór in de kerk. Had je geen geld, dan kon je ergens achterin plaatsnemen. Mannen en vrouwen toen nog wel gescheiden.

Dan was er vroeger ook nog het Aanbiddingsfeest. Een week lang kon je dan de kerk bezoeken waar op het altaar het Allerheiligste was uitgesteld. Dan was er ook nog het veertigurengebed, 's avonds het lof, 's middags de vesper en in de meimaand rozenhoedje bidden. Dat laatste kon ook thuis worden gedaan. Ik herinner mij, dat mijn vader dan heel enthousiast begon voor te bidden en dat na verloop van tijd zijn stem zwakker en zwakker werd en hij vervolgens in slaap sukkelde. Het was dan ook een slaapverwekkende vertoning. Wanneer je iets verloren of kwijt was, dan bad je tot Sint Antonius en het verlorene kwam als bijna vanzelf weer te voorschijn, althans dat was de lezing. Zo was er voor alles wat een mens in zijn of haar leven kon tegenkomen een

heilige aangesteld die hielp het probleem op te lossen.

Soms waren er missen met drie heren, drie priesters dus, dan kon je er van verzekerd zijn, dat je heel lang in de kerk zou zitten, soms veel te lang. Je zou zeggen met drie priesters zou het sneller kunnen gaan, niets van dat alles. Je kon in de kerk ook een aflat verdienen, een soort afkoop van kleine zonden en wanneer je ziek werd of examen moest doen, dan hield je tevoren een novene en dan was beterschap of slagen bijna gegarandeerd.

Van ieder goed katholiek gezin werd verwacht dat een zoon of dochter priester of non zou gaan worden. Zo ging dat in die tijd, een vorm van ronselen was niet vreemd, omdat het geheel kost wat kost in stand moest worden gehouden.

Kinderen

De jongensschool was aan Sint Ignatius toegewijd en er zaten gemiddeld veertig

Vervolg op pagina 20 ►



De conciërgewoning bij de Pancratiuszaal aan het Noordeinde. De woning is eind jaren zestig gesloopt om plaats te maken voor De Arendshorst.

Veender met de Veenders

De naam van pastoor Onel klinkt de inwoners van Roelofarendsveen nog steeds bekend in de oren en wel dank zij het naar hem genoemde Pastoor Onelplein. Dat ontstond in 1951 na de bouw van de kerk van Onze Lieve Vrouw Presentatie, de tweede parochiekerk in het dorp, later kortweg Maria Presentatie genoemd. In dat jaar nam Onel afscheid van de parochie van Sint Petrus' Banden, nadat hij hier ongeveer een kwart eeuw werkzaam was geweest. Uit dank voor het vele dat hij voor de kerkelijke en burgerlijke gemeente had betekend, besloot het gemeentebestuur van Alkemade om het nieuwe plein bij het Westeinde naar Onel te vernoemen. Hij verdiende het ten zeerste dat er een Pastoor Onelplein kwam en hoe bescheiden en eenvoudig hij altijd was, dat vond hij toch wel een hoge onderscheiding!

Jacobus Gerardus Onel werd op 21 november 1872 te Amsterdam geboren en op 15 augustus 1897 priester gewijd. Per 4 september van dat jaar werd hij benoemd tot kapelaan te Pijnacker; daarna volgden benoemingen te Amsterdam en Den Haag. Per 7 december 1912 werd Onel benoemd tot pastoor te Wormer, in 1918 te Schiedam, in 1920 te Duivendrecht en per 30 oktober 1926 tenslotte werd hem het pastoraat te Roelofarendsveen opgedragen. Hij volgde hier pastoor Th.J.F. Bergansius op, die op 22 oktober op 54-jarige leeftijd plotseling was overleden. Op 12 november werd Onel zoals destijds gebruikelijk

‘plechtig ingehaald’.

Spreker

In zijn functie van pastoor voerde Onel regelmatig het woord. Zoals op 10 maart 1927, toen in de Pancratiuszaal de jaarvergadering van de afdeling Roelofarendsveen van het genootschap van de Stille Omgang werd gehouden. Pastoor Onel werd voorzitter van deze plaatselijke afdeling. Door het bestuurslid Kortekaas werd de wens uitgesproken, dat de nieuwe directeur door zijn opwekkende woorden er veel toe zou mogen bijdragen om de devotie tot het H. Sacrament nog meer onder de leden zou toenemen. Hoewel de pastoor te kennen gaf dat hij bepaald geen voorstander was van processies, omdat hem vele misbruiken bekend waren, vertrouwde hij echter op de leden van het genootschap, die wat zijn parochie betref bekend stonden als innig godsdienstige mensen. De afdeling was op 11 oktober 1923 gesticht door pater E. van Lieshout, op de dag dat de Katholieke Actie in Roelofarendsveen een zogenoemde eucharistische avond had belegd.

Dat pastoor Onel al degenen die zich op een of andere manier verdienstelijk maakten voor de kerk en al wat daarmee verband hield, eens in het zonnetje wilde zetten, bleek op 14 januari 1929. Hij nodigde op die bewuste avond tal van vrijwilligers met hun partners uit voor een gezellig avondje in de Pan-



Pastoor Onel

cratiuszaal en velen maakten van de gelegenheid gretig gebruik. Hij had een komisch duo gecontracteerd dat veel succes had. Aan het eind van de avond bedankte kapelaan H. van Kan de pastoor voor zijn gulheid en hij verzekerde, dat deze attentie voor de aanwezigen een aansporing zou zijn om met nog meer energie te blijven werken voor de kerk. De ‘vrijwilligersavond’ was een groot succes.

Op 15 april 1931 werd in Roelofarendsveen een nieuw veilinggebouw in gebruik genomen. Om 9 uur werd door kapelaan N. Bijl in de Sint Petrus' Bandenkerk een mis uit dankbaarheid opgedragen, die door veel tuinders werd bijgewoond. Om 10 uur had de feestelijke opening van de veilinghal plaats. Onder de aanwezigen waren het bestuur van de veilingvereniging en de Raad van Toezicht, de architecten Barnhoorn en Van der Eerden uit Lisse, burgemeester L.H.M.J. Vosters – die de opening zou verrichten – maar ook pastoor Onel en de kapelaans A. F. J. Goossens en N. Bijl. Onel zegende het gebouw in, waarna hij een toespraak hield: “Voordat het veilinggebouw door de edelachtbare heer burgemeester zal worden geopend, heeft het bestuur van de veiling mij verzocht het gebouw in te zegenen. Dit is een goed en godsdien-



BRON VAN CHRISTELIJKEN GEEST MISGEBEDEN

Plechtige Hoogmis

opgedragen door

Pastoor J. G. Onel

bij gelegenheid van zijn

40-jarig Priesterfeest

te samen met de parochianen van St. Petrus-Banden te
Roelofarendsveen op Zondag 15 Augustus 1937, feestdag
van Maria ten Hemelopneming

FEEST VAN DE TEN HEMELOPNEMING VAN DE
H. MAAGD MARIA
DERTIENDE ZONDAG NA PINKSTEREN

In Assumptione beatae Mariae Virginis, Dominica decima
tertia post Pentecosten

Wit — Duplex I Classis — Dubbel le klas

Bisdom Haarlem

No. 44 — Zondag 15 Augustus 1937

stig gebruik. Immers, wat baat het of de arbeiders het gebouw al bouwen, als God niet Zijn zegen geeft? En daarom zijn we begonnen deze morgen in de kerk te bidden, dat Hij dat grote, heerlijke werk zou zegenen.

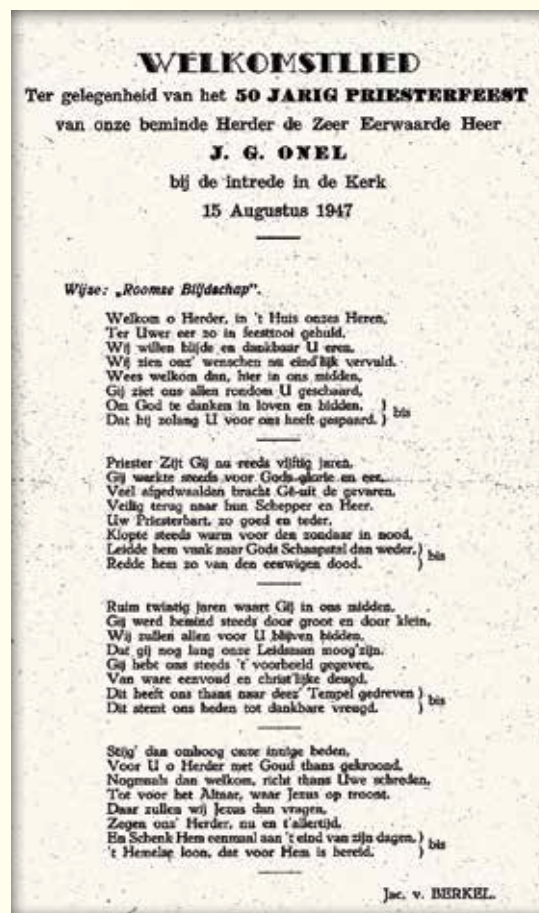
Ik ben hier met het gewijde water rondgegaan – bij de zegening van welk water de Kerk de bede uitsprekt, dat overal waar dit water wordt uitgesprenkeld, Gods zegen moge nederdalen. Zoekt eerst het Rijk Gods en Zijn gerechtigheid en het overige zal u worden toegeworpen. Wij hebben hedenochtend Gods zegen afgesmeekt. Maar er staat ook geschreven: zoekt de gerechtigheid. Daaraan moeten wij bij de veiling denken. Dikwijls schiet bij kopen en verkopen de rechtvaardigheid te kort. Door zulke ongerechtigheden wordt de zegen Gods van ons afgewend. Laten we in stipte mate de gerechtigheid beoefenen, dan zal het werk beklijven, dan zal het vruchten afwerpen.”

Ook dacht Onel aan het verhaal uit de H. Schrift over de wonderbare visvangst: “Wij verkeren in een tijd van malaise, maar het wil niet, het vlot niet. Maar dit is zeker: God heeft slechts Zijn hand om te draaien en de malaise verandert in voorspoed en bloei. We gaan thans de veiling beginnen en we mogen tot God zegen, dat wij op Zijn bevel

het net uitwerpen. Moge Hij ons met rijke vruchten zegenen.”

Een tweede parochie in Roelofarendsveen

Al ver voor de Tweede Wereldoorlog werd de parochie van Sint Petrus' Banden te groot en kwam men tot de conclusie dat een gedeelte ervan moest worden afgescheiden om verder te gaan als een nieuwe, zelfstandige parochie. Dat was in 1893 ook al gebeurd met de katholieken van Oude Wetering, die deel gingen uitmaken van de toen nieuwe parochie van de H. Jacobus de Meerderre. In 1931 benoemde de bisschop van Haarlem A. F. J. Goossens (1887-1969) tot kapelaan in Roelofarendsveen en hij werd speciaal belast met de stichting van de nieuwe parochie. Maar vanwege de crisisjaren kwam het er nog niet van. In 1948 werd een tweede poging ondernomen en die slaagde wel. Het begon met de benoeming in februari van dat jaar met de benoeming van de Rotterdamse kapelaan S. Ligthart tot 'bouwpastoor'. Ligthart nam zijn intrek in de pastorie van pastoor Onel aan het Noordeinde. De naam van de nieuwe geloofsgemeenschap stond al spoedig vast. Een parochiaan was namelijk bereid 10.000 gulden te schenken als de H. Maagd Maria tot patrones zou worden gekozen. Om de band met pastoor Onel te bevestigen werd op diens verjaardag - 21 november, tevens het feest van Onze Lieve Vrouw Presentatie - tot officiële naam gekozen. Op 23 mei 1951 ten slotte werd de nieuwe kerk geconsacreerd door mgr. J.P. Huibers, de bisschop van Haarlem.



Jubilea

Pastoor Onel heeft tijdens zijn jaren in Roelofarendsveen diverse jubilea gevierd. Toen hij op 21 november 1932 zijn zestigste verjaardag vierde, woonde een groot aantal parochianen een speciale H. Mis bij. Kerkmeester J. Bakker bood cadeaus van de parochianen aan, namelijk een ciborie en verschillende stukken kerkgoed. Vijf jaar later hadden de parochianen van Sint Petrus' Banden pastoor Onel, die de laatste jaren gebukt ging onder grot zorgen wegens een noodzakelijke restauratie van de kerk, graag gehuldigd ter gelegenheid van zijn veertigjarig priesterjubileum. Maar op uitdrukkelijk verlangen van de jubilaris bleef de viering beperkt tot zondag 15 augustus. Tien jaar later - op 15 augustus 1947 - werd het gouden jubileum van Onel uitgebreid gevierd. Bij die gelegenheid werd hij zelfs koninklijk onderscheiden. Burgemeester J.M.H.L. Hoynck van Papendrecht wenste de jubilaris namens de gemeente Alkemade geluk en maakte melding van het feit, dat Onel benoemd was tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Spontaan werd door alle aanwezigen in de Pancratiuszaal het Wilhelmus gezongen. Kapelaan A. H. Schrama feliciteerde de pastoor namens alle sociale ver-



Oud-pastoor Onel wordt gefeliciteerd met zijn 60-jarig priesterjubileum door Joop van Rijn, voorzitter van de Katholieke Actie. Rechts op de foto een zus van oud-pastoor Onel, links pastoor Schoenmaker. De foto is gemaakt in de Pancratiuszaal in 1957. Pastoor Onel overleed in 1960.
Foto: Co de Bruyn.

enigingen. Hij deelde mee, dat van paus Pius XII een felicitatietelegram was binnengekomen. De viering van het gouden priesterfeest van pastoor Onel werd uitgesmeerd over maar liefst drie avonden. Deze avonden vonden plaats in het veilinggebouw.

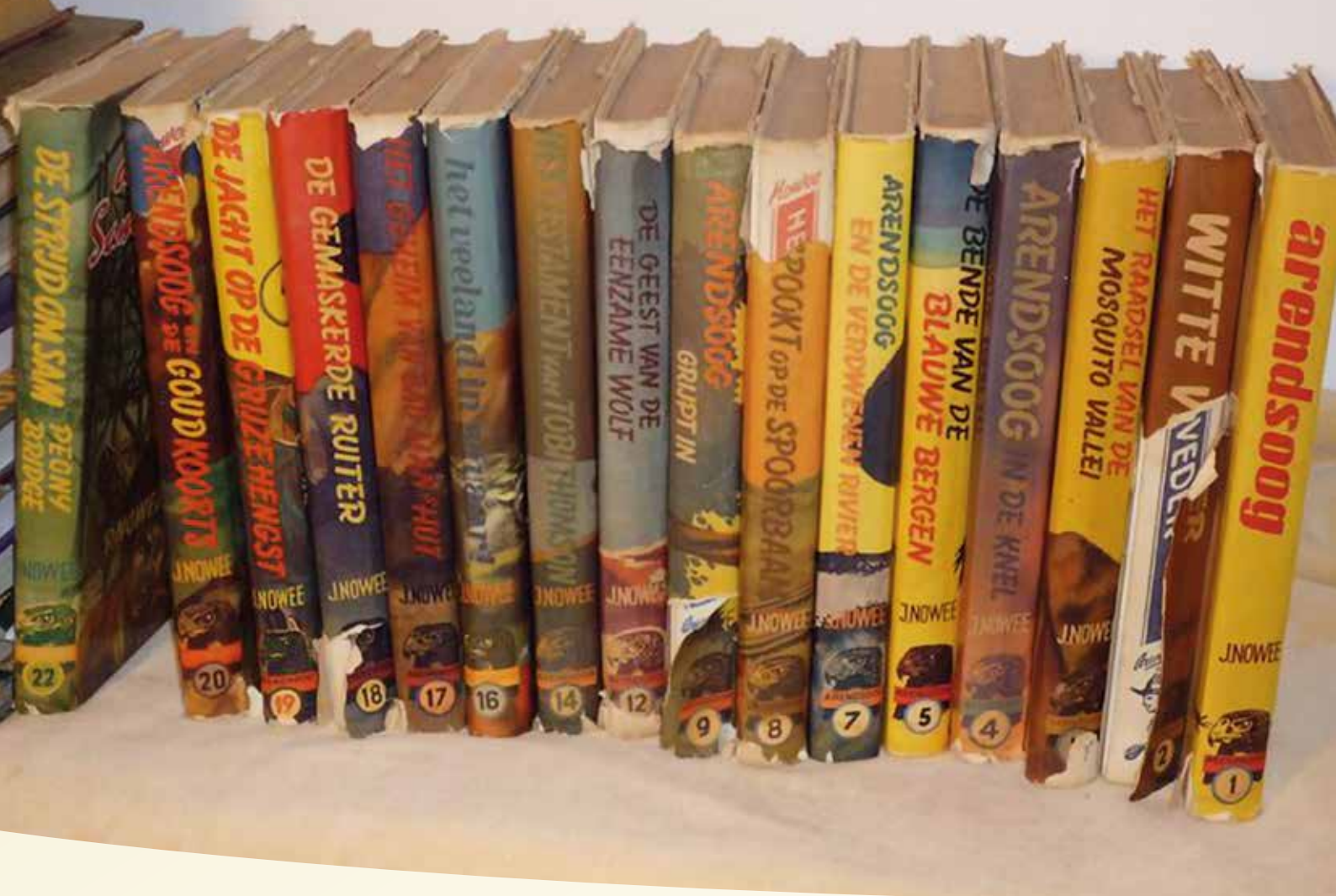
Ook het diamanten - zestigjarig - priesterfeest van pastoor Onel werd in Roelofarendsveen gevierd. Dat had plaats op 15 augustus 1957, maar toen was Onel al sinds enige jaren geen pastoor meer van de Sint Petrus' Bandenparochie; hij was in 1951 met emeritaat gegaan en had zijn intrek genomen in Huize Jacobus. Daags voor zijn diamanten priesterfeest publiceerde de inmiddels 85-jarige emeritus-pastoor een dankwoord in *De Leidse Courant*: "Morgenavond zal ik wel te moei zijn om het woord tot U te richten, daarom zal ik het nu maar door middel van de courant doen," zo begon hij zijn dankwoordje. Onel toonde zich dankbaar voor wat hij al die jaren van

zijn priesterschap had mogen ervaren en ook al die jaren in Roelofarendsveen hadden hem veel vreugde gegeven.

Jarenlang publiceerde *De Leidse Courant* de rubriek 'Weeckelykse Cronycke'. Daarin schreef Willem van Horstendael, het pseudoniem van Leidse-Courantredacteur Willem Prins, in Oudhollandse spelling iedere zaterdag over actuele gebeurtenissen in het verspreidingsgebied van de krant. Op 17 augustus 1957 besteedde de chroniqueur aandacht aan het diamanten priesterjubileum van pastoor Onel: *Maer sestich spant de kroon. In ROELOF ARENDSVEEN woont nogh pastoor Onel, die sestich jaer geleên / in Haerlems cathedrael de wydingh mocht ontfanghen / en daer voor hoopt (so seght hy self) het eeuwig loon t'erlanghen. / Maer aen wie 't hooren wil seght elckeen in de Veenen: / ,Dát loon komt laeter wel, hy magh nog langh niet heenen'.*

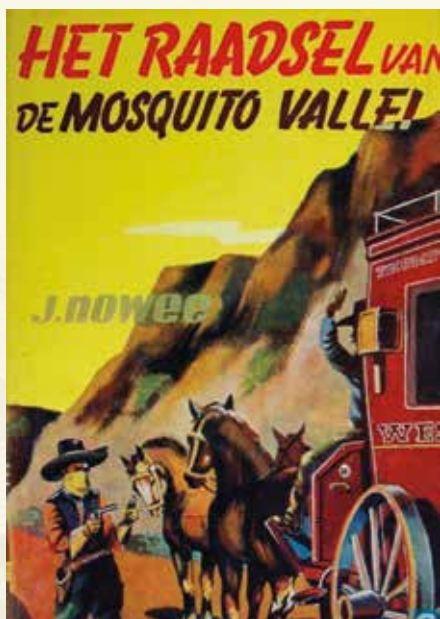
Hans van der Wereld





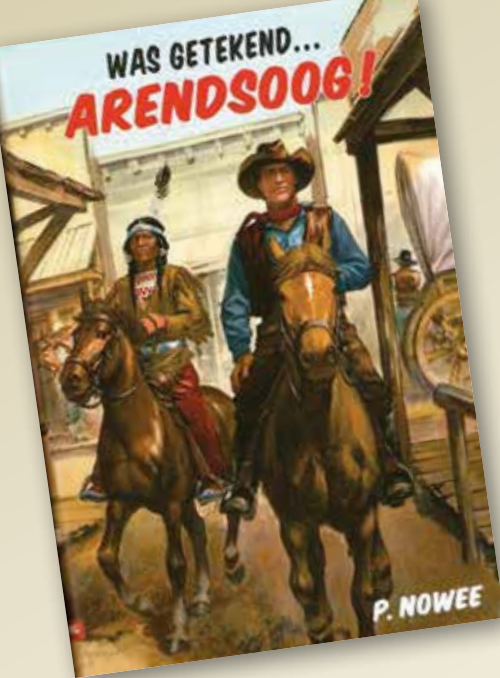
Arendsoog en het Raadsel van het Katholieke Cowboyboek

“Meermalen had Bob, alias Arendsoog, moeten vluchten voor een overmacht van vijanden, en tot nog toe was hem wonderwel gelukt zijn spoor te verbergen, en ongemerkt zijn huis te bereiken. Dit dankte hij in de eerste plaats aan de snelheid van zijn paard. Bovendien was er in de wijde omtrek misschien geen betere ruiter dan Arendsoog. Als kleine jongen toch leerde hij reeds het paardrijden, en toen hij nauwelijks tien jaar was, volgde hij zijn vader dikwijls op dagenlange ritten over het gebied van de ranch.”



Zo maakte de jonge lezer in het boek ‘Arendsoog’ nader kennis met de jonge cowboy Bob Stanhope, die uit zou groeien tot de schrik van alle dieven en boeven in Arizona. Hij werd de hoofdpersoon in een serie jongensboeken met mysterieuze titels als ‘Arendsoog en de Bende van de Blauwe Bergen’ en ‘De Gemaskerde Ruiters’. Tientallen jaren lang waren de dappere cowboy en zijn Indiaanse vriend Witte Veder de helden in avontuurlijke verhalen die vooral bij jongens populair waren. De boeken hadden altijd een goede afloop. Het recht zegevierde: de boeven ontlieden hun verdiende straf nooit. Arendsoog, alias ‘de katholieke cowboy’, verwierf in de tweede helft van de 20^{ste} eeuw grote faam, in Nederland en zelfs buiten onze landsgrenzen.

Om het raadsel van deze ongekende opmars van het katholieke cowboyboek op te lossen, gaan we terug naar Den Haag in de jaren dertig. Johannes Nowee is er hoofd van de Sint Paulusschool. Als vrijwilliger bij de Sint Vincentius-bibliotheek wordt hij regelmatig geconfronteerd met jongens die vragen om cowboyverhalen. De boeken van Karl May zijn vaak nog te moeilijk en worden in katholieke kring als te ruw in taalgebruik beschouwd. Nowee besluit dan zelf een boek te schrijven. Het valt direct in de smaak bij de katholieke uitgeverij Malmberg. In 1935 verschijnt ‘Arendsoog’. De hoofdpersoon dankt zijn bijnaam aan zijn bijzonder scherpe gezichtsvermogen. In 1936 volgt deel 2 ‘Witte Veder’ over zijn trouwe Indiaanse metgezel die



over een bovengemiddeld gehoor beschikt.

Dertien jaar later, in 1949, ligt deel 3 'Het Raadsel van de Mosquito Valleï' in de boekhandel. De held wordt pas echt bekend en populair als de KRO in 1950 *Arendsoog* als hoorspel uitzendt. Nowee schrijft daarna elk jaar twee nieuwe delen tot hij, halverwege deel 20, in 1958 plotseling overlijdt. Zijn zoon Paul Nowee voltooit, zonder merkbaar verschil in stijl, 'Arendsoog en de Goudkoorts' en schrijft daarna nog 43 delen. Pas met de dood van Paul Nowee, in 1993, komt er een einde aan de reeks; er zijn dan meer dan vijf miljoen boeken verkocht. Bijna zestig jaar lang heeft Arendsoog het kwaad bestreden, maar zelf is de held altijd jong gebleven. Deel 64, het laatste boek, draagt de symbolische titel: 'Was getekend....Arendsoog!'.

Als jongen speelde ik met mijn vriendjes de avonturen van mijn held na, zoals die te lezen waren in de groeiende reeks boeken op een plank boven mijn bed. De polder achter ons huis was de prairie waar wij rondrenden, in huppelpas een galopperend paard imiterend, elkaar beslopen en besloten. Ik droeg een volledige cowboy-outfit, compleet met vest en sheriff-ster, precies zoals Arendsoog. Meisjes mochten soms meedoen, maar dan wel in een ondergeschikte positie. Zij maakten het eten klaar op een denkbeeldig kampvuur of waren gevangenen. Niet bepaald een rol die overeenkwam met het zelfstandig optreden van een vrouw in het Wilde Westen, maar wél een die paste in de katholieke cultuur waarin wij opgroeiden.

Dat laatste vormt mede de verklaring voor de grote populariteit van Arendsoog. De verhalen spelen zich af in een vertrouwde en herkenbare omgeving. Bob Stanhope woont met zijn moeder en zusje op een kleine *ranch*. Daar wacht na elk avontuur een eenvoudige maaltijd, om tot rust te komen. Witte Veder en huisvriend Pater Boyle zijn er graag geziene gasten. De pater gaat voor in gebed en herinnert Arendsoog en de lezers er voortdurend aan dat God het leven bepaalt. In gevaarlijke situaties mag men steeds op de Voorzienigheid vertrouwen. Het wekte bij ons dan ook geen verbazing dat de 'roodhuid' Witte Veder al in deel 2 wordt bekeerd tot het christendom. Hij verruilt de wet van de prairie ('oog om oog, tand om tand') voor de christelijke naastenliefde. In dit beschavingsideaal

van de Arendsoogboeken past ook het afkeuren van de onderdrukking van de Indianen. Tegelijkertijd wordt Witte Veder beschreven in de bekende stereotypen: een soms ondoorgrondelijke geheelonthouder ("Mij geen vuurwater lusten") die uitblinkt in onderdanigheid. Tegenwoordig zou zo'n krompratende Indiaan direct een nationale discussie over racisme doen losbarsten.

In de loop van de serie verdwijnen zulke openlijke getuigenissen van het katholiek geloof. Arendsoog laat zich minder leiden door de Voorzienigheid, wat door sommige katholieke recensenten betreurd werd. Arendsoog ging blijkbaar met zijn tijd mee en maakte zich, net als zijn lezers, los van het oude en vertrouwde. Kees Fens, hoewel behoorlijk kritisch op zijn jeugdheld, noemde de secularisering van Arendsoog "een van de meest symbolische uit de geschiedenis van katholiek Nederland". Zo kunnen we er, ex-katholiek of niet, wel weer even tegen!

Wat moet ik nu nog met mijn oude delen van Arendsoog? Zal ik lid worden van de *Arendsoog Community* op internet? Of de ontbrekende delen uit de serie tweehands kopen? Maar wacht, het kan ook anders. Mijn Italië-liefde gecombineerd met jeugdsentiment levert een nieuw avontuur op: een speurtocht naar de Italiaanse versie van het boek 'Pas op, Arendsoog'! Die heeft in het Italiaans een veel spannender titel: 'Occhio di linca cade in trappola' (Arendsoog loopt in de val). Reken maar dat hij zich daaruit redt!

Nico Koek

◀ Vervolg van pagina 15

jongens in de klas. Dat was best veel, maar dat was ook wel te verklaren, want elk rooms gezin had min of meer de plicht om zoveel mogelijk kinderen op de wereld te zetten.

Eens per maand ging de hele klas naar de kerk om te biechten. In de biechtstoel zat de geestelijke uren lang aan te horen hoe wij het al vele keren uit het hoofd geleerde rijtje 'misstappen' opdreunden, om daarna gezuiverd daarvan de kerk te verlaten. Het was ook de bedoeling om iedere ochtend de schoolmis bij te wonen en het aantal keren werd dan op je rapport vermeld.

De meisjesschool was aan Maria toegewijd. Daar gingen alle Veense roomse meisjes naar toe. De nonnen van JMJ zwaaiden daar de scepter, soms met harde hand.

Eens per jaar was er de Kindsheidoptocht. Je zag dan kinderen verkleed als nonnen, paters, chinezen, bruidjes en noem maar op in optocht, met juffrouw Van Dijk voorop, door de Veen trekken. Wanneer je wat ouder werd was er de mogelijkheid om 'op retraite' te gaan, meestal was dat het retraitehuis in Noordwijkerhout waar de aldaar aanwezige paters je een aantal dagen onderhielden met preken en al wat nodig was om je als volwassene op het rechte pad te houden. In de vastentijd was er via de Katholieke Radio Omroep de lij-

densmeditatie, waar vooral pater Henry de Greeve jarenlang een grote rol in heeft vervuld.

Zo voorzag het katholieke geloof in ieders leven wel een oplossing voor de problemen of hobbels die wij als mensen op onze levensweg zouden kunnen tegenkomen.

Maar heel veel is weg en alles is nieuw, alles is anders en toch ook weer zo hetzelfde en alles zal weer doorgaan, voor vele lange jaren. Ik ben er mij van bewust, dat lang niet alles is benoemd, maar het is zo maar een greep uit mijn vele herinneringen aan een lang vervlogen tijd.

Joop van Berkel